

СИТУАТИВНІ МЕТОДИ – ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

І. С. Литвиненко

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Задачі психології, включаючи базові дослідження – описати, пояснити, спрогнозувати і навчитися контролювати поведінку. У практикуючого психолога є ще одна – покращити якість людського життя, тобто навчити людину переживати життєві ситуації, які часто є важкими, психотравмуючими, залишаючись зрілою, здоровою (фізично, психологічно) особистістю, але для цього спеціалісту необхідні не тільки ґрунтовні, міцні теоретичні знання, а і практичні уміння, одне з яких – уміння творчо розв’язувати життєві ситуації. Якість професійної підготовки майбутніх практикуючих психологів важлива для кожної людини, оскільки усі ми звертаємося до спеціаліста, коли стикаємося з суворою правдою життя. В такі періоди людина потребує підтримки, якісної психологічної допомоги, прагне почути цілющі слова, що надихають, вселяють віру, надію – зцілюють поранену душу, серце. Недарма психологів раніше називали душесловами, а у творчій спадщині М.І. Пирогова є слова, які безпосередньо мають відношення до психологів: «...Бути щасливим щастям інших..., співчуттям зігріти холодне серце, любов’ю торкнутися посохлої, пораненої душі». Зрозуміло, що навчитися такої професійної майстерності, її «секретам» молода людина може тільки в стінах вищого навчального закладу, на факультеті психології, який є «кузнею» психологічних кадрів. В Україні, як і в інших країнах, не існує інших форм базової підготовки практикуючих психологів, крім вузівської системи навчання. Забезпечуючи суспільство психологічними кадрами факультети психології несуть величезну відповідальність за якість професійної підготовки майбутніх психологів, зміст освіти, яких спеціалістів отримає, наприклад, така соціальна практика, як освіта (дошкільна, середня), або виробництво, армія, пенітенціарна служба тощо. І де

б не працював практикуючий психолог, він завжди має справу з людиною, її внутрішнім світом і ситуацією, в яку вона включена (професія відноситься до соціономічної групи, де взаємодія відбувається в діаді «людина – людина»). Усі недоліки професійної підготовки майбутніх психологів, повною мірою, відчуває на собі кожна людина, яка звертається до «горе»-спеціаліста за психологічною допомогою. Недостатня компетентність спеціалістів, які надають професійну допомогу дошкільникам, їхнім батькам, майбутнім батькам, розглядається, як одна з причин низької якості надання психологічних послуг населенню. Саме тому існує нагальна проблема в навчанні майбутніх психологів розв'язувати різнопланові життєві ситуації. Сумно констатувати, але це факт – більшість випускників-психологів володіють лише технікою тестування, і не знають механізмів психологічного дослідження, не розуміють, що будь-який тест – це лише привід для продовження бесіди з людиною, оскільки найголовнішим є – інтерпретація прочитаного і почутого, побаченого і того, що у відповідності до етики своєї професії, психолог не має права бути суддею, палачем або прокурором! Він для людини «тільки адвокат» (В.П. Зинченко). Неправильний «діагноз» може прозвучати для людини як вирок, зламати її, «вкрасти» віру, надію тощо. Практика показує – диплом психолога ще не гарантує людині того, що вона отримує якісну психологічну допомогу. Враховуючи «слабкі місця» професійної підготовки майбутніх психологів, сьогодні у навчальному процесі застосовується компетентнісний підхід, в якому акцентується увага не на сумі знань, а на здатності спеціаліста застосовувати їх на практиці. Сформована компетентність, підкреслює Ю.М. Швалб, проявляється виключно у реальній діяльності суб'єкта і представляє собою цілісний комплекс його знань, умінь, психологічних якостей і професійних позицій. Також у навчальному процесі майбутніх психологів застосовуються активні методи, серед яких чільне місце посідають ситуативні. В основу цих методів покладено розвиток особистості професіонала: творче, критичне мислення, уміння аналізувати, приймати рішення тощо. Особливістю ситуативних методів є те, що вони дають можливість максимально наблизити навчання до реального життя, конкретних

життєвих ситуацій, органічно поєднують теоретичні знання з практичними вміннями студентів-психологів. Так, наприклад, здійснюючи професійну підготовку майбутніх психологів, талановитий відомий учений В.А. Семиченко у своїй книзі «Шляхи підвищення ефективності вивчення психології» детально аналізує проблеми цієї підготовки, пропонує кроки виправлення певних недоліків. Учений стверджує, що майбутній спеціаліст повинен бути готовим до комплексного, багатоаспектного використання психологічних знань для розв'язання життєвих, професійних задач. Психолог висвітлює сім, відносно самостійних стадій, на яких майбутні психологи удосконалюють свої професійні знання. На кожній з них студенти «вибудовують» якісно нові відносини з психологічною інформацією. В.А. Семиченко справедливо зазначає, що між студентами та навчальним курсом з психології «реальні відношення більш складні, ніж це можна було б очікувати». Ми повністю поділяємо думку В.А. Семиченко стосовно того, що практика викладання психології, що склалася, орієнтована скоріше на логіку науки, а не на логіку практичних потреб конкретної людини. Пряме декларування її значимості для життя в цілому і професійної діяльності у тому числі не може зацікавити студентів, зробити особистісно значущою задачу щодо підвищення власної психологічної грамотності, психологічної компетентності. Під силу покращити процес навчання належить ситуативним методам (активний метод навчання). Накопичити досвід емоційних переживань, відчувати усі наслідки дій, що виконуються, майбутній психолог може під час навчання аналізу конкретних життєвих ситуацій різної складності, які наближені до життя. Все це, в свою чергу, робить знання гнучкими, дієвими, допомагає творчо використовувати їх у різних життєвих обставинах з урахуванням конкретних особливостей поведінки, емоційного стану людей, які беруть участь у тих чи інших подіях, підкреслює І.М.Стариков. Варто зазначити, що практично конкретні ситуації почали використовувати в Школі бізнесу Гарвардського університету та в Школі права цього ж навчального закладу у 40-50 р.р. ХХ століття. Практика довела, що успішне засвоєння психологічних знань відбувається, коли навчальний

процес включає наступні компоненти: інформування (вивчення теоретичних понять та їх практичного сенсу), актуалізацію (поєднання понять, що вивчаються з конкретними формами їх проявів), включення (залучення того, хто навчається у безпосередню участь аналізу конкретної форми прояву даного поняття), проживання (входження в аналіз поняття або явище на логічному, емоційно-поведінковому рівнях), фіксацію (виокремлення тих явищ психічного життя, які необхідно засвоїти), усвідомлення (співвідношення відповідного переживання з новим теоретичним поняттям), аналіз (співставлення, виявлення відмінностей нової моделі поведінки, що склалася під впливом нових знань, від старої), оцінку (порівняння ефективності нової моделі поведінки із старою), ставлення (внесення змін у особистісну практику дій та поведінку) (за В.А. Семиченко). [2, с.72] Саме розбір, аналіз конкретних життєвих ситуацій і є тією педагогічною технологією, яка найбільш підходить до навчального процесу у вивченні психології, яка найбільш повно відображає вищезазначені особливості психології, як навчальної дисципліни, наголошує І.М. Стариков. Ми повністю поділяємо думку психолога, про те, що ситуативний метод навчання є ефективним для засвоєння психологічних знань та навичок, перш за все тому, що є природним – максимально наближеним до реальних умов життя, дозволяє органічно поєднати складні абстрактні наукові поняття з конкретними формами їх прояву в поведінці людини. Саме це і дозволяє, зазначає І.М. Стариков, з'єднати містком теоретичний і практичний бік психологічної науки, успішно опановуючи, той самий складний її елемент, який відноситься до мистецтва. [3, с.262] Доцільно звернути увагу, на те, що вчений, детально аналізуючи ефективність використання ситуативних методів у вивченні психології, виокремлює її особливості: по-перше – тісний зв'язок психології з мистецтвом, по-друге – на відміну від точних наук, у психології переважають не закони, а закономірності (перші діють обов'язково, непохитно, а другі мають певне відхилення в той чи інший бік, що і дозволяє творче розв'язання певних життєвих ситуацій). Отже, розв'язання життєвих ситуацій – це творчий процес, творче застосування психологічних знань в практичній діяльності. Саме така

багатоваріантність зближує психологію з мистецтвом. Як справедливо підкреслює І.М. Стариков, навіть музичний твір кожен виконавець сприймає по-своєму, кожен режисер одну й ту ж саму п'єсу ставить по-різному, спираючись на свій внутрішній, життєвий, емоційний досвід. І далі психолог акцентує увагу: «Уміння людини змінити характер і зміст своїх дій з урахуванням накопиченого емоційного досвіду, особливостей конкретних обставин та особистісних якостей учасників подій і складає елемент мистецтва в психологічних знаннях». Використання ситуативних методів навчання підвищують ефективність засвоєння психологічних знань, оскільки в основі будь-якої життєвої ситуації лежить конкретна подія, яка певним чином пов'язана з власним життям, з життям інших людей. Саме тому, аналіз життєвих ситуацій допомагає швидше розібратися не тільки з власним «Я», але і в закономірностях його взаємостосунків з «Я» оточуючих. Книги І.М. Старикова відображають його багатий життєвий досвід, яким він щедро ділиться, демонструють повагу до особистості, бажання допомогти людям розуміти один одного і тим самим зробити цей світ більш добрим, чистим, радісним. Особливу увагу психолог надає тлумаченню такого поняття як «взаєморозуміння». За І.М. Стариковим взаєморозуміння – готовність та уміння людини будувати міжособистісні стосунки з урахуванням забезпечення максимального психологічного комфорту всім учасникам таких стосунків та їх гармонізації. В одній із своїх новел «Що сказати Богу», І.М. Стариков пише: «Коли прийде час попрошу у нього пробачення за те, що дав Йому набагато менше того, ніж Він обдарував мене». Хочеться сказати, що І.М. Стариков повною мірою обдарував своїми знаннями величезну читацьку аудиторію, закликаючи всіх і кожного до взаєморозуміння, любові, толерантності, емпатії, психологічної освіченості, усвідомлення важливого факту: не тільки життєва ситуація впливає на людину, але і людина, навіть малесенька- дошкільник, певним чином, впливає на ситуацію. Уміння аналізувати життєві ситуації робить життя більш зрозумілим, повним. Аналізуючи роль, місце конкретних ситуацій в рамках інноваційних технологій навчання, С.О. Мухіна, О.О.

Соловійова пропонують власну трактовку такого словосполучення як «аналіз конкретної ситуації» – це детальне дослідження реальної або штучно сконструйованої ситуації для виявлення проблем і причин, які спричинили її, для оптимального і оперативного її розв'язання. Вчені висвітлюють класифікацію конкретних ситуацій, які використовують у навчальному процесі. Представимо деякі з них. Класична ситуація – ситуація з літератури, практики, штучно сконструйована. Об'єм не обмежений. Наприкінці знак питання не ставиться. Студенти повинні виокремити питання з контексту ситуації, прийняти рішення щодо її розв'язання. Жива ситуація – ситуація з життя студентів (але нікому невідоме рішення, що було вже прийняте). Учасники знаходять це рішення, описують послідовність, в якій відбувалася ситуація в житті. Застосовуються розігрування ролей. Саме жива ситуація найбільш підходить для початкових кроків у навчанні, розвитку практичних умінь у розв'язанні конкретних життєвих ситуацій. Розбір кореспонденції – наприклад історія хвороби. Мета – розвивати вміння вдумливо читати, виокремлювати головне, другорядне та прогнозувати рішення в реальних документах. Дії за алгоритмом, інструкцією. Мета – розвивати вміння діяти у відповідності до нормативних документів.

Отже, застосування в навчальному процесі ситуативних методів дозволяє підготувати компетентного фахівця, здатного творчо, якісно працювати на своєму робочому місці, ефективно виконувати свої професійні завдання, одним з яких є вміння розв'язувати життєві ситуації і тим самим приносити користь, радість, світло в людське життя, дотримуючись гасла «Не зашкодь!», усвідомлювати ювелірність своєї роботи, оскільки має справу з душею людини, розуміти, що психологія – це «мистецтво життя» (К. Юнг). Працюючи з людиною, професійний психолог зосереджує увагу на багатовимірному аналізі життєвої ситуації, шукає, обговорює способи її розв'язання шляхом розгляду широкого діапазону можливих рішень, виявляє повагу до почуттів особистості, яка перед ним. Такий професіонал завжди братиме відповідальність за результати своєї роботи,

даватиме любов людям і тим самим збагачуватиме своє життя і життя інших, що є одним з кроків до здорового, щасливого суспільства. Стосовно вміння практикуючого психолога розв'язувати різнопланові життєві ситуації відомий український вчений І.Д. Бех наголошує, що це є «важливою професійною якістю, яка тією чи іншою мірою має виявлятися у всіх видах кваліфікованої праці».

Література:

1. Мухина С. А., Соловьєва А. А. Современные инновационные технологии обучения. М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. 360 с.
2. Семиченко В. А. Пути повышения эффективности изучения психологии. Киев. «Магистр - S», 1997. 125 с.
3. Стариков І. М. Психологія взаєморозуміння у конкретних ситуаціях. Миколаїв: Видавець Прокопчук Т. Ю., 2012. 290 с.